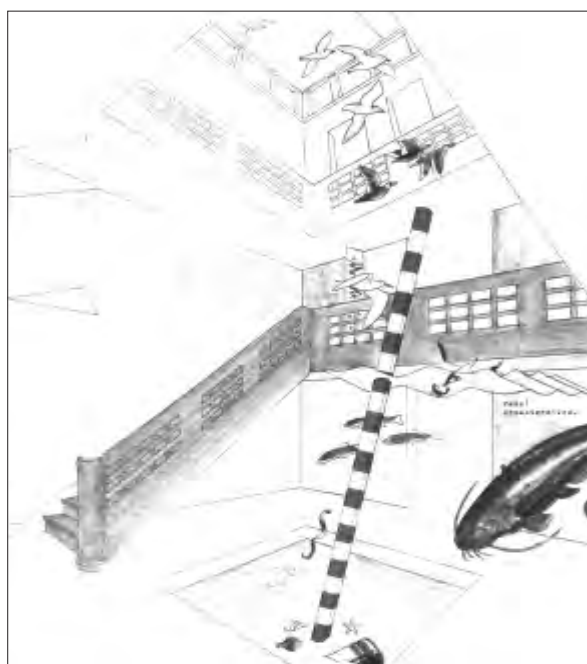

De geschiedenis van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam

deel 15 (slot) 'Als een feniks uit zijn as' (1986-1988)

J.G.B. NIEUWENHUIS *

LINKS:
BERICHT UIT HET
ROTTERDAMS
NIEUWSBLAD VAN 13
MAART 1986.
[ARCHIEF NATUURMUSEUM
ROTTERDAM]

RECHTS:
INRICHTINGSIMPRESSIE
VAN DE HAL VAN VILLA
DIJKZIGT NAAR EEN
ONTWERP UIT 1987
VAN KUIN EN VAN
MOURIK.
[ARCHIEF NATUURMUSEUM
ROTTERDAM]

Op 21 maart 1986 zond de stuurgroep een uitgebreid rapport aan het college van Burgemeester en Wethouders inzake de vestiging van een natuurhistorisch museum in Villa Dijkzigt met redenen voor ondersteuning, de gewenste organisatorische structuur en de structurele kosten. Ook verzocht de stuurgroep de vestiging van het museum in de villa mogelijk te maken en de gemeenteraad te verzoeken om een gemeentelijke structurele bijdrage van f 400.000,- beschikbaar te stellen. Op 25 maart werden de akte van oprichting van de Stichting Natuurhistorisch Museum Villa Dijkzigt alsmede de bruikleenovereenkomst tussen de stichting en de Vereniging Natuurhistorisch Museum Rotterdam NMR gelijktijdig gepasseerd voor notaris mr. Rolf Peter Kroes te Rotterdam. Hiermee was het fundament gelegd voor het toekomstige museum. Het bestuur van de stichting zou bestaan uit zeven leden en wel twee bestuursleden op voordracht van de vereniging; twee bestuursleden op voordracht van het college van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Rotterdam; twee bestuursleden op voordracht van de Kamer van Koophandel en Omstreken te Rotterdam alsmede een bestuurslid benoemd door het bestuur op voordracht van de vrijwilligersraad (de collectiebeheerders). De taak van de nieuwe stichting vormde het beheer over het gebouw en het personeel

en het voeren van de exploitatie van het museum. De wetenschappelijke taak zou worden uitgevoerd door de collectiebeheerders van de vereniging, welke laatste de collectie, de bibliotheek en de museuminventaris in bruikleen zou geven aan de stichting, zoals geregeld in de bruikleenovereenkomst.

Museum gesloten

Op 17 april nam de gemeenteraad het voorstel van Burgemeester en Wethouders over en besloot tot een toekenning van een exploitatiesubsidie aan de stichting alsmede tot aanwending van het legaat Hoffmann ten behoeve van de verbouwing van de villa. Omdat het gebouw nog niet kon worden opgeleverd, vormde dit een ernstige belemmering voor een onmiddellijke start van de werkzaamheden, de verhuizing van de verzamelingen en het aantrekken van medewerkers. Op 20 mei werd met het Grondbedrijf van de gemeente Rotterdam een huurcontract gesloten voor een periode van tien jaar voor de villa, waarbij het onderhoud van het gebouw ten laste van de stichting kwam. De stichting had een architect van gemeentewerken ir. R. den Burger een plan voor verbouwing en inrichting laten opstellen. Dit kwam op een totaalbedrag van f 3.600.000,-. Aangezien dit bedrag onmogelijk kon worden opgebracht, besloot de stichting dit

*[J.G.B. Nieuwenhuis is oud-collectiebeheerder, erelid en oud-archivaris van de Vereniging Natuurmuseum Rotterdam]

plan in fasen uit te voeren. Daar kwam dan nog bij een bedrag van f 700.000,- voor de inrichting volgens een ontwerp van de vormgevers Kuin en Van Mourik. Naast de gemeentelijke financiële ondersteuning diende ook aan fondswerving worden gedaan. Speciaal hiervoor was een Comité van Aanbeveling samengesteld, met klinkende namen zoals dr A. Peper, mr. R.P.M. de Bok, mr. J. Dutilh, H.J.M. Mali en P. Steltman. Het museum in het Dioramagebouw van Diergaarde Blijdorp werd vanaf 1 juli definitief voor het publiek gesloten. Het aantal leden van de vereniging bedroeg aan het eind van het jaar 150, aanzienlijk minder dan het voorgaande jaar.

Groen licht voor Villa Dijkzigt

Op 16 januari 1987 ontving het verenigingsbestuur een brief van de stichting met het bericht dat in april de overdracht van het gebouw zou plaatsvinden en dat in verband hiermee werd aangedrongen op een verhuisplan. Verder zou op het moment dat de collecties het gebouw binnenkwamen de bruikleenovereenkomst in werking treden. Op 11 maart werd een informatieavond gehouden in het wijkcentrum Spangen aan de Mathenesserdijk onder leiding van mr R.Vis. Als sprekers traden op ir F. de Ruiter, lid van de inrichtingscommissie van het stichtingsbestuur (namens de Gemeente Rotterdam) over het inrichten en functioneren van het nieuwe museum, drs D.J.G. Brand, consultant milieu-educatie van de vereniging tegen Milieubedrijf en secretaris van het stichtingsbestuur (namens de vereniging) over de plaats van de vereniging in de nieuwe situatie, en ing. J. Goudswaard, lid van van de inrichtingscommissie (namens de vereniging) over verhuizen en inrichten. Op 1 april werd Villa Dijkzigt ter beschikking aan de stichting gesteld en gepresenteerd onder de nieuwe naam 'Natuurmuseum Rotterdam'. Het zou de functie hebben van een regionaal kernmuseum. Een belangrijk accent zou komen te liggen op het verzamel- en tentoonstellingsbeleid van natuur, landschap en milieu in de eigen regio, waarbij het museum zich zou richten op een breed publiek.

Brand!

Terwijl de voorbereidingen voor de verhuizing in volle gang waren, voltrok zich op 5 mei 1987 een grote ramp. Nadat die dag de eerste verhuisactie naar Villa Dijkzigt had plaats gevonden, ontstond om 19.00 uur brand in het leslokaal van de Diergaarde. Het vuur sloeg weldra over naar de aangrenzende museumruim-

BRAND IN HET DIORAMAGEBOUW IN DIERGAARDE BLIJDORP WAAR OOK HET NATUURHISTORISCH MUSEUM WAS GEVESTIGD. FOTO UIT ROTTERDAMS NIEUWSBLAD, 6 MEI 1987. [ARCHIEF NATUURMUSEUM ROTTERDAM]

ten. Toen de heren Moeliker en Heij arriveerden, was de brandweer al aan het nablussen. Het leslokaal was volledig uitgebrand evenals de aangrenzende delen van het museum. De zoogdierkasten waren volledig verbrand, de vogels in en op de kasten geschroeid of verkoold en overal in het museum was water- en roetschade. Het opgetrommelde bestuur en een aantal gealarmeerde leden bracht allereerst de insectenladen die gelukkig niet aan de vlammen ten prooi waren gevallen en ook (blus)water- en roetdicht bleken te zijn - naar de verwarmingskelder onder het roefdierenhuis. Daar was de luchtvochtigheid stukken beter dan in het museum, waar overal 30 cm water stond. Verder werden de collectie-administratie (stockboeken en kaartsystemen) en de inhoud van de brandkast (typemateriaal en zeldzame stukken) in veiligheid gebracht. De heren van Vondel en de Kubber bleven de gehele nacht om de insectenverzameling in veiligheid te brengen. In overleg met de verzekeringsmaatschappij werd besloten om de gehele museuminventaris te laten overbrengen naar de in brandschade-afwikkeling gespecialiseerde firma CSU te Eindhoven die het meubilair en de collectie zo veel mogelijk zou reconditioneren. Op woensdag 6 mei begon CSU met het overbrengen van het materiaal en op vrijdag 8 mei om 16.00 uur was het dioramagebouw leeg. De week er na werden nog wat verbrande stukken in veiligheid gebracht, maar helaas hadden 'liefhebbers' van de nog aanwezige verkoelde dieren de koppen afgehaald.

Driekwart collectie behouden

De oorzaak van de brand is nooit opgehelderd, hoewel vele geruchten de omloop deden: brandstichting, een brandende peuk, kortsluiting? Het was hoe dan ook vreemd dat het leslokaal waar de brand ontstond een

SCHADE AAN COLLECTIE EN VITRINES WAS ENORM. [FOTO'S: KEES MOELIKER]

OPSLAG EN
RECONDITIONERING
VAN DE DOOR BRAND
GEHAVENDE COLLECTIE
BIJ DE FIRMA CSU TE
EINDHOVEN.
[FOTO'S: KEES MOELIKER]

week lang niet in gebruik was geweest. Er volgden vele besprekingen met de maatschappij waar de museum-inventaris was verzekerd. Aan de collectiebeheerders werd gevraagd de schade aan elke deelcollectie te inventariseren. In verband met een offerte van CSU werd een werkbeschrijving opgesteld waarin werd aangegeven wat er precies moest gebeuren. Voorts werd een persbericht verspreid met de mededeling dat ondanks de brand het museum gewoon doorging in Villa Dijkzigt. In de collectieraadvergadering van 31 mei werden de gevolgen van de brand besproken. Toen de balans werd opgemaakt, bleek dat driekwart van de collectie behouden was gebleven. De grootste klap was de vrijwel totale vernietiging van de collectie opgezette zoogdieren, en ook veel vogels die 'vooraan in de systematiek staan' en de grote exemplaren die op de kasten stonden, gingen verloren. De bibliotheek had veel (onherstelbare) waterschade, en de schelpencollectie was compleet met roet bedekt. In de weken na de brand reisden collectiebeheerders en bestuursleden regelmatig naar CSU te Eindhoven om de vorderingen van het schoonmaken na te gaan en te adviseren bij de behandeling. Met name het reinigen van de duizenden en duizenden monsters schelpen bleek een welhaast ondoenlijke klus te zijn. Ook bleken vele monsters en vindplaats-etiketten door het tamelijk overhaaste in-, uit- en overpakken door elkaar geraakt te zijn. Dat gold ook voor de collectie vogeleieren.

Nieuw verenigingsbestuur

Op 3 juni vond de Algemene Ledenvergadering plaats waarin voorzitter F.J.A. Sliker aftrad wegens het beëindigen van zijn termijn. Secretaris Heij stelde zijn functie ook beschikbaar omdat hij benoemd was als vertegenwoordiger van de vrijwilligers in het stichtingsbestuur. Als opvolger van Sliker werd G.J. Gulden tot voorzitter gekozen en C.W. Moeliker mocht de plaats van Heij overnemen. Uiteindelijk was de bestuurssamenstelling: G.J. Gulden (voorzitter), C.W. Moeliker (eerste secretaris), J.G.B. Nieuwenhuis (penningmeester), mw C. W. van Melzen-van den Berg (tweede secretaris) en L.A. Man in 't Veld (bestuurder). Op 12 juli vond een bestuursvergadering plaats om een aanbod van de verzekering voor de afwikkeling van de brandschade aan het meubilair te bespreken. Het meubilair was verzekerd voor f 270.000,-. Hiervan werd f 150.000,- uitgekeerd. Aan de hand van de inventarislijst werd een keuze gemaakt tussen bewaren in huidige toestand, restaureren of afvoeren. De prachtige eikenhouten vogelkasten ble-

ken allemaal onherstelbaar beschadigd te zijn. GOM schilderwerk en interieurbouw kreeg de opdracht het onvervangbare museummeubilair met brandschade te herstellen. Bij de inrichtings-commissie zou worden geïnformeerd welke kasten eventueel in Villa Dijkzigt konden worden geplaatst. In de filmzaal, de aanbouw van de villa, was men al begonnen met het aanbrengen van een tussenvloer, waarop later de insectenkasten konden worden geplaatst. Voorts werd tijdens deze vergadering besloten het restant van het 'Kabinet van Deinse' dat zich onbeheerd in de kelder van het Eriasmiaans Gymnasium bevond, in dank te aanvaarden. Op 28 juli overleed oud-verenigingsbestuurder en adviseur van het museum ing. J. Goudswaard nadat hij kort te voren op de stoep van Villa Dijkzigt een beroerte had gekregen.

Afwikkeling brandschade

Eind juli vond de eerste verhuizing plaats van de gereconditioneerde collectie uit Eindhoven. Sindsdien kwamen er regelmatig zendingen binnen die door museummedewerkers en collectiebeheerders in ontvangst werden genomen en in de filmzaal werden geplaatst. Hiervan werden verslagen gemaakt met bijbehorende plattegronden. De laatste zending werd in oktober ontvangen. Op 28 september zond de vereniging een brief naar de firma CSU met klachten over niet goed schoongemaakte vogels en schelpen. Uiteindelijk werd ter compensatie een deel van de rekening kwijtgescholden. Van de totale verzekerde som (collectie en overige inventaris) van f 1.356.276,- werd f 760.000,- door de verzekering uitgekeerd. Na aftrek van alle kosten (transport, reconditioneren) bleef een bedrag van f 400.000,- voor de vereniging over. Hiervan werden o.a. nieuwe kasten voor de opslag van de collectie aangeschaft. Het overgebleven kapitaal werd enige jaren later ondergebracht in de nieuwe Stichting Ondersteuningsfonds Natuurmuseum Rotterdam. Niet vergeten mag worden dat door de keiharde onderhandelingen die mr R.Vis voerde de verzekeringsmaatschappij uiteindelijk bovengenoemde 'verzekeringspenningen' uitkeerde. Hij was dan ook zijn gewicht in goud waard. Op 1 december 1987 benoemde de Stichting Natuurhistorisch Museum Villa Dijkzigt de bioloog dr J.W.F. Reumer (1953) tot directeur van het museum. Mevrouw H.M. Moonen-Stakenburg trad in dienst als secretaresse. Het aantal verenigingsleden bedroeg aan het eind van het jaar 130.

Herstel en vernieuwing

Was het jaar 1987 een rampjaar voor het museum, 1988 daarentegen was een jaar van herstel en vernieuwing. De vereniging ging voortvarend door met bestellen van kasten voor de opslag van de collectie, en de collectiebeheerders werkten hard aan het uitpakken en sorteren van het herstelde materiaal. Op 1 maart van dit jaar verscheen de eerste nieuwsbrief van het museum over de ontwikkelingen in het museum zoals de verbouwing, de verhouding tussen de stichting en de vereniging en de aanwinsten die weer binnen kwamen.

Onder voorzitterschap van wethouder M.J.D. Jansen en in aanwezigheid van het verenigingsbestuur werd op 16 april ten stadhuize de stuurgroep opgeheven en het bestuur van de Stichting Natuurhistorisch Museum Villa Dijkzigt officieel geïnstalleerd: voorzitter was J. Witteveen, secretaris drs D.J.G. Brand, vicevoorzitter G. Dorsman, penningmeester drs H.F. de Jong, en bestuursleden zonder specifieke functie waren dr C.J. Heij, ir A. de Ruiter en drs J. Oosterlee. Op 20 april vond de algemene ledenvergadering plaats in het nieuwe museumgebouw. De nieuwe directeur gaf een toelichting op de komende verbouwingsplannen. Het betrof een gedeeltelijke renovatie van de benedenverdieping van de villa. De hal, een auditorium en een zaal voor wisseltentoonstellingen zouden na de geplande opening (in juni) voor het publiek toegankelijk zijn

onder de naam 'Natuurmuseum Rotterdam'. Voorts ontstond er een discussie over het karakter van de vereniging. Zou deze zich moeten gaan profileren als een 'vriendenvereniging' of moest zij haar huidige karakter handhaven? Uiteindelijk werd besloten dat omvorming tot een vriendenclub niet wenselijk was, want de vereniging had nog steeds het wetenschappelijk beheer over de collectie. De vergadering was wel van mening dat de vereniging zonder bezwaar donateurs kon gaan werven. Om het een en ander te verduidelijken en eventueel de statuten aan te passen een Commissie Statutenherziening in het leven geroepen, bestaande uit de leden A.J. Karels, mr R. Vis en ing B.J. van Vondel. De opdracht was: 'Het toetsen van de statuten aan de nieuwe situatie die is ontstaan sinds de bruikleenovereenkomst in werking getreden is en de collecties staan opgesteld in Villa Dijkzigt'. Aandachtspunten waren: naam van de vereniging, doelstelling, donateursregeling en contributie. Uiteindelijk zou een bijzondere ledenvergadering over de hele kwestie moeten beslissen.

De benedenverdieping van Villa Dijkzigt kreeg een opknapbeurt (een verfje en een nieuwe parkervloer), zodat het museum weer open kon voor het publiek. Achter de schermen werd hard gewerkt aan het opnieuw ordenen van de collectie.

UITNODIGING VOOR
DE HEROPENING VAN
HET MUSEUM OP
16 JUNI 1988.
[ARCHIEF NATUURMUSEUM
ROTTERDAM]

Museum opent in Villa Dijkzigt

Op 16 juni 1988 werd het museum officieel geopend door wethouder M.J.D. Jansen. Toespraken werden gehouden door directeur Reumer, wethouder Jansen, J. Witteveen, voorzitter van de Stichting Natuurhistorisch Museum Villa Dijkzigt en door mr R.Vis die het nieuwe museum namens de vereniging een cheque ter waarde van f 1000,- aanbood. Vervolgens werd door dr J.J. van Gelder, universitair hoofddocent aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen, de eerste tentoonstelling van het nieuwe museum, getiteld 'Dier in detail' geopend en van een toelichting voorzien. Het betrof een overzichtstentoonstelling van de zoologisch-tekenaar Bas Teunis bestaande uit 34 fraaie, gedetailleerde pentekeningen voornamelijk van amfibieën. Op 12 augustus werd een gigantische wand-schildering in de hal van het museum onthuld door dr J. de Vos, conservator van de fossiele grote zoogdieren van het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie en Geologie en Mineralogie te Leiden. Het kunstwerk werd door Kees Moeliker namens de vereniging werd aan het museum geschonken. Het betrof een door Hans Brinkerink vervaardigd ijstijdlandschap waarop twee wolharige mammoeten domineerden. Een fraaie mammoetschedel met slagstanden uit de collectie was speciaal hiervoor gerestaureerd en naast de wand-schildering tentoongesteld.

Tijdens de bestuursvergadering van 17 augustus werd besloten de uitgave van 'De Brug' te staken en samen met het museum een nieuwe periodiek uit te geven. Dat zou uiteindelijk 'Straatgras' worden, waarvan het eerste nummer in april 1989 verscheen. Op 12 oktober vond een bijzondere algemene ledenvergadering plaats met behandeling van de voorstellen van de Commissie Statutenherziening. Besloten werd de naam van de vereniging te wijzigen in 'Vereniging Natuurmuseum Rotterdam N.M.R.'. Voorts ging men akkoord met de werving van donateurs. De minimum bijdrage werd vastgesteld op f 20,- per jaar. Het onderscheid tussen leden en donateurs zit in het feit dat leden stemrecht hebben tijdens ledenvergaderingen

HET NIEUWE LOGO
VAN HET MUSEUM DAT
AL IN 1989 VERVANGEN
ZOU WORDEN.
[ARCHIEF NATUURMUSEUM
ROTTERDAM]

VILLA DIJKZIGT IN
1988.
[FOTO: HANS PATTIST]

GENODIGDEN TIJDENS DE OPENING VAN HET NIEUWE MUSEUM OP 16 JUNI 1988. SPREKERS WAREN ONDER ANDERE WET- HOUDER RIES JANSEN EN DIRECTEUR JELLE REUMER (MET BRIL). [FOTO'S: HANS PATTIST]

en donateurs niet. Wel zou er jaarlijks een speciaal evenement (een open dag o.i.d.) voor donateurs worden georganiseerd. Op een paar kleinigheden na werden de nieuwe statuten goedgekeurd. De passering bij de notaris zou pas veel later plaats vinden. Ook van belang was de terugkeer van een deel van de gestolen vogels uit 1980 die te voorschijn waren gekomen bij een inval van de politie bij een dubieuze preparateur in het oosten des lands. Ondanks alle druk van politiezijde hield de verdachte zijn mond stijf dicht over de oorspronkelijke dief/dieven.

Slotwoord

Nu het moment is aangebroken dat de naam van zowel het museum als van de vereniging is gewijzigd in die van Natuurmuseum Rotterdam en het museum onder nieuwe leiding en met een nieuwe bestuurlijke structuur op een prominente nieuwe locatie letterlijk als een feniks uit zijn as is herrezen, is het tijd om mijn geschiedschrijving van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam te beëindigen. De beschrijving van de geschiedenis van het Natuurmuseum Rotterdam na 1988 laat ik graag over aan de heren Moeliker en Reumer die allebei aan de wieg van het nieuwe museum stonden.

Tenslotte wil ik mijn hartelijke dank uitbrengen aan de redactie van Straatgras voor de prettige samenwerking, in het bijzonder aan Kees Moeliker die mij altijd met raad en daad terzijde stond. Ook ben ik veel dank verschuldigd aan mijn collega Hans Brouwer van het Gemeentearchief Rotterdam die veel foto's heeft geproduceerd.[]

Het museum ging wat exposities betreft voortvarend te werk, want nog geen twee weken na de onthulling van de mammoetschildering opende de directeur van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, Siegfried Woldhek, de tentoonstelling 'Vogels in de Stad' die gedeeltelijk van het Noordbrabants Natuurmuseum was geleend. Later in het jaar, op 12 november, opende schrijver/dichter Lévi Weemoedt de tentoonstelling 'Onder de Rook van Rotterdam' die werd gemaakt ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Vereniging tegen Milieubedrijf. De opening werd opgeluisterd door een optreden van het Kringloop Cabaret uit Den Haag. Ook werd voorzichtig begonnen met het exposeren van de eigen collectie. Het museum was vanaf 16 juni 1988 gratis toegankelijk op werkdagen van 10.00 tot 16.00 uur en ontving tot het eind van het jaar 2868 bezoekers.

Geraadpleegde literatuur

Nieuwenhuis, J.G.B., 1981 - Inventarissen van archieven op natuurhistorisch gebied te Rotterdam 1870 – 1980 -

Gemeentelijke Archiefdienst Rotterdam, pp 1-111

Nieuwenhuis, J.G.B., 2003 - Inventaris van de archieven met betrekking tot het Natuurmuseum Rotterdam 1927 – 2002 - Gemeentearchief Rotterdam (20.03), pp 1-51

LEO MAN IN 'T VELD, BERHARD VAN VONDEL (MIDDEN) EN KEES DE GRIJP BESTUDEREN 'DIER IN DETAIL'. [FOTO: HANS PATTIST]

De redactie van Straatgras dankt Jan Nieuwenhuis voor zijn zeer regelmatige inzendingen van kopij, zijn vriendelijke telefoontjes nadat er weer een aflevering was verschenen, en voor zijn geduld bij het wachten op de publicatie van dit slot.

EEN VOORZICHTIG BEGIN VAN HET EXPOSEREN VAN DE EIGEN COLLECTIE. [ARCHIEF NATUURMUSEUM ROTTERDAM]